

Inleiding:

Tweede dienst in de serie 'Jezus in relatie', vandaag is de vraag hoe zijn relatie met zijn tegenstanders was. Maar: wie waren Jezus' tegenstanders? Wat denkt u:

Waren het de Romeinen, door wie hij veroordeeld en vermoord is?

Of de Sadduceeën, die in de tempel de continuïteit van de rituelen behoedden?

De Farizeeën, met wie hij in gesprek ging over de uitleg en toepassing van de wetten van Mozes?

De Essenen, die afgezonderd leefden, in quarantaine, om zo rein mogelijk te blijven?

Of schriftgeleerden, maar wie waren dat dan?

Jezus heeft zelf geen teksten nagelaten, we moeten het doen met teksten van anderen.

De tekst uit Marcus 7 is een gesprek over de naleving van voorschriften en geboden. De voorschriften over rein en onrein, en het gebod je ouders te eren. Dat laatste gebod staat in Exodus en in Leviticus, eerst twee commentaren bij die teksten:

Exodus 20: 12 Eer je vader en je moeder, dan word je gezegend met een lang leven in het land dat ik je geven zal. Commentaar in de Mechilta: "Eer je vader en je moeder". Dat zou je kunnen begrijpen als "eer ze met woorden". Maar de Schift zegt: "Eer de Eeuwige met je bezit" (Spreuken 3: 9). Daaruit blijkt dat je ze moet eren met eten en drinken en met schone kleren... Wanneer jij je ouders eert en geeft wat ze toekomt, weet ik dat je Mij eert om al de trouw die Ik jou bewezen heb.

Leviticus 19: 3 Een ieder zal zijn moeder en zijn vader vrezen en mijn sabbatten onderhouden: Ik ben de Eeuwige uw God. Commentaar Rasji: Het houden van sabbat is hier direct na het vrezen van de vader gezet om duidelijk te maken: ook al heb ik je op het hart gebonden vader en moeder te vrezen, als hij (je vader) tegen je zou zeggen "Ontwijd de sabbat", luister dan niet naar hem, en hetzelfde geldt voor de andere geboden.

Lezing:

Marcus 7: 1-23

Ook de farizeeën en enkele van de schriftgeleerden die uit Jeruzalem waren gekomen, hielden zich in Jezus' nabijheid op. En toen ze zagen dat sommige leerlingen brood aten met onreine handen, dat wil zeggen, met ongewassen handen (de farizeeën en alle andere Joden eten namelijk pas als ze hun handen gewassen hebben, omdat ze zich aan de traditie van hun voorouders houden, en als ze van de markt komen, eten ze pas als ze zich helemaal gewassen hebben, en er zijn nog allerlei andere tradities waaraan ze zich houden, zoals het schoonspelen van bekers en kruiken en ketels), toen vroegen de farizeeën en de schriftgeleerden hem: 'Waarom houden uw leerlingen zich niet aan de tradities van onze voorouders en eten ze hun brood met onreine handen?'

Maar hij antwoordde: 'Wat is de profetie van Jesaja toch toepasselijk op huichelaars als u! Er staat immers geschreven: "Dit volk eert mij met de lippen, maar hun hart is ver van mij; tevergeefs vereren ze mij, want ze onderwijzen hun eigen leer, voorschriften van mensen." De geboden van God geeft u op, maar aan tradities van mensen houdt u vast.'

En hij vervolgde: 'Mooi is dat, hoe u Gods geboden ongeldig maakt om uw eigen tradities overeind te houden! Heeft Mozes niet gezegd: "Toon eerbied voor uw vader en uw moeder", en ook: "Wie zijn vader of moeder vervloekt, moet ter dood gebracht worden"? Maar u leert dat iemand tegen zijn vader of moeder mag zeggen: "Alles wat van mij is en voor u van nut had kunnen zijn is korban"' (wat 'offergave' betekent), 'waarmee u hem niet toestaat nog iets voor zijn vader of moeder te doen, en

zo ontkracht u het woord van God door de tradities die u doorgeeft; en u doet nog veel meer van dit soort dingen.' Nadat hij de menigte weer bij zich had geroepen, zei hij: 'Luister allemaal naar mij en kom tot inzicht. Niets dat van buitenaf in de mens komt kan hem onrein maken, het zijn de dingen die uit de mens naar buiten komen die hem onrein maken.'

Toen hij een huis was binnengegaan, weg van de menigte, vroegen zijn leerlingen hem om uitleg over deze uitspraak. Hij zei tegen hen: 'Begrijpen ook jullie het dan nog niet? Zien jullie dan niet in dat niets dat van buitenaf in de mens komt, hem onrein kan maken omdat het niet in zijn hart, maar in zijn maag komt en in de beerput weer verdwijnt?' Zo verklaarde hij alle spijzen rein. Hij zei: 'Wat uit de mens komt, dat maakt hem onrein. Want van binnenuit, uit het hart van de mensen, komen slechte gedachten, ontucht, diefstal, moord, overspel, hebzucht, kwaadaardigheid, bedrog, losbandigheid, afgunst, laster, hoogmoed, dwaasheid; al deze slechte dingen komen van binnenuit, en die maken de mens onrein.'

Overweging

De vraag van de farizeeën aan Jezus is verrassend actueel: waarom wassen uw leerlingen hun handen niet? Wij moeten ze stuk wassen, ook al is handen schudden inmiddels verboden.

Maar in onze tekst gaat niet om angst voor besmetting met wat dan ook, niet om vies of schoon, het gaat om een rituele reinheid. Kern van de reinheidsregels is een onderscheid maken tussen leven en de sfeer van de dood. Bijvoorbeeld: bloed wordt geassocieerd met dood, daarom neemt een vrouw na een menstruatie of bevalling een ritueel bad. Daarom mag een priester die een dode of gewonde heeft aangeraakt die dag geen dienst doen in de tempel. De sfeer van dood en leven gescheiden houden, daar gaat het om. Niet om schoon of vies.

Handen wassen was een voorschrift, en in farizeese kringen was deze regel uitgebreid vanwege het idee dat rituele onreinheid indirect overgebracht kon worden door voedsel of drank.

Een menstruerende vrouw legt een banaan op tafel, degene die de banaan oppakt, zou dan onrein zijn. Die afgeleide rituele onreinheid vond Jezus te ver gezocht. Als je zo gaat redeneren wordt het steeds ingewikkelder, zo vergeet je waar het eigenlijk om gaat, de bedoeling van de regels.

Zoals bij de toeslagenaffaire: door een al te fanatieke handhaving van regels verloor men uit het oog wat de bedoeling was, waar het eigenlijk om gaat.

Jezus geeft een ander voorbeeld, het gebod: eer uw vader en uw moeder. Dat wordt beschouwd als de plicht van kinderen om hun ouders materieel te ondersteunen, dat ze te eten en te drinken hebben, onderdak en warme kleding. Niet eren met woorden, maar met daden.

Nou waren er die meenden dat je daar onder uit kon komen door een belofte aan God om een korban, een offergave naar de tempel te brengen, in plaats van het aan je ouders te geven.

Lekker makkelijk, zegt Jezus, om zo onder je verantwoordelijkheden uit te komen. Alsof een belofte aan God het bijbelse gebod om er te zijn voor de ander, je ouders, ongedaan kan maken.

Dat is net zoiets als een priester die een slachtoffer langs de kant van de weg ziet liggen en dan doorloopt omdat hij dienst moet doen in de tempel en geen bloed wil aanraken. Zorg voor je naaste, of dienst aan God?

Twee verplichtingen botsen met elkaar, wat weegt zwaarder? Verplichtingen van je werk of verantwoordelijkheden thuis? Mee doen met een ZOOM vergadering of de kinderen met huiswerk helpen. Als mantelzorger voor je moeder ben je haar steun en toeverlaat – wel of geen afstand houden tijdens de lockdown?

Zo'n dilemma, dáár hebben Jezus en de schriftgeleerden het eigenlijk over: wat moet je in zo'n situatie doen? Een gesprek om scherp te krijgen wat de wetten precies betekenen in het dagelijkse leven. Bijvoorbeeld: wat zijn essentiële producten, wanneer is een winkel zo essentieel dat die open mag blijven? Dat is geen uitgemaakte zaak, hebben we gemerkt.

De uitleg van bijbelse geboden is ook geen uitgemaakte zaak, tot op de huidige dag wordt daarover door geleerden gediscussieerd, om oude geboden toe te kunnen passen op moderne vraagstukken, zoals die van euthanasie of gehoorzaamheid aan de overheid tijdens een pandemie.

Dat soort gesprekken. Nu waren er in die eerste eeuw twee beroemde wetsgeleerden, Sjammai en Hillel, die twee farizeese scholen vertegenwoordigden. De verhoudingen waren goed, maar ze waren het fundamenteel oneens.

Sjammai hield zich strikt aan de voorgeschreven wetten.

Hillel keek meer naar de intentie van de mens en naar de bedoeling en de zin van al die regels.

Uiteindelijk is in de joodse officiële wetsuitleg, de halacha, de lijn van de soepele Hillel gevolgd.

Maar er staat altijd bij hoe de meer behoudende Sjammai er over dacht. Niet om te benadrukken hoe verkeerd dat is, maar omdat men waarde hecht aan het meningsverschil als een menselijk aandeel in de goddelijke waarheid.

Als we met dit in gedachten nog eens kijken naar het gesprek tussen Jezus en de farizeeën: zijn ze elkaars tegenstanders?

Of is het een meningsverschil, dus ... een menselijk aandeel in de goddelijke waarheid?

De traditionele christelijke uitleg is dat Jezus zich boven de thora, de wet stelt. Maar zijn bezwaar is juist dat het bijbelse gebod ontkracht wordt – hij houdt vast aan de geschreven wet en wijst de ontstane traditie af. Menselijke uitleg van de geboden mag nooit het gebod zelf ontkrachten.

Wanneer ben je onrein? Niet als je je handen niet wast, wel als je smoezen bedenkt om onder de zorg voor je naasten, je ouders, uit te komen. Niet wat van buiten komt, voedsel, maakt de mens onrein, maar wat van binnen uit komt: liegen, bedriegen, mensen in de steek laten.

Regels najagen zonder oog te hebben voor de mens die het aangaat – we kennen de schrijnende voorbeelden. Of Jezus en zijn gespreksgenoten het eens werden, staat er niet bij. Wie weet gingen ze samen wat drinken na afloop, zoals politici ook wel doen na een heftig debat waarin ze tegen elkaar tekeergingen.

Het idee dat de farizeeën tegenstanders van Jezus waren, is wijdverbreid, maar waarschijnlijk onjuist, ze staan allemaal in de rabbijnse traditie.

Jezus gaat met tijdgenoten in gesprek: essenen, farizeeën, sadduceeën - zelf hoort hij in geen enkele groepering thuis, hij is heel autonoom, zou je kunnen zeggen. Soms heel streng: als je een vrouw aankijkt met spannende gedachten, heb je al overspel gepleegd. Hij kan conservatief zijn: de geschreven wet staat boven de uitleg van mensen. Op andere momenten is hij mild: de sabbat is er voor de mens, niet andersom. Soms zal de farizeese school van de soepele Hillel hem gelijk geven, op andere momenten de school van de strikte Sjammai.

Wie waren Jezus' tegenstanders? Vermoedelijk de sadduceeën: zij waren politiek en godsdienstig behoudend, tegen elke verandering van de gevestigde orde en solidair met de Romeinse bezetter. De veroordeling van Jezus is mede door hen bewerkstelligd, want hij zou een bedreiging voor de tempelcultus kunnen zijn.

Denk aan het moment dat hij op het tempelplein de tafels omverwierp.

Jezus zelf heeft niets opgeschreven, de sadduceeën ook niet. De rabbijnen wel (nazaten van de farizeeën), en de evangelisten, met die teksten moeten wij het doen, alles gekleurd door hun eigen opvattingen.

Als we het gesprek tussen Jezus en de farizeeën beschouwen als een meningsverschil, een menselijk aandeel in de goddelijke waarheid, wat kunnen we dan hiervan leren?

Open te blijven staan voor wie er anders over denkt, en door achter regels en afspraken de mens te blijven zien over wie het gaat.

Het gesprek aangaan, zonder te dreigen met geweld of geweld te gebruiken.
Geen smoezen bedenken om onder de zorg voor anderen uit te komen.

Zoals het net gezongen werd:
Bied uw naaste de helpende hand,
spijzig de armen in uw land,
een woning wilt hen geven.
Doe dit, en gij zult leven.

Amen.

Slottekst Marcus 12: 32 - 34

De schriftgeleerde zei tegen hem: 'Inderdaad, meester, wat u zegt is waar: hij alleen is God en er is geen andere god dan hij, en hem liefhebben met heel ons hart en met heel ons inzicht en met heel onze kracht, en onze naaste liefhebben als onszelf betekent veel meer dan alle brandoffers en andere offers.' Jezus vond dat hij verstandig had geantwoord en zei tegen hem: 'U bent niet ver van het koninkrijk van God.'

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl